

YRJÖ HAILA

Kävelyretkiä Kallen kanssa

Kaupunkilaiskoirasta on moneksi. Se on perheenjäsen, kävelyretkien kumppani, havainnoinnin teroittaja, ajatusten virittäjä, ja vielä paljon muuta. Olen tajunnut tämän sen jälkeen, kun yhdeksän ja puoli vuotta jatkunut yhteiselomme Kalle -koiran kanssa on ohi. Kaikkihan tietävät, että koirat ja niiden emännät ja isännät alkavat vuosien mittaan muistuttaa toisiaan. Lauma on yksi: sen jäsenet vaikuttavat toisiinsa enemmän kuin ne (he) kykenevät yhteisten päiviensä kulussa tajuamaan.

Kalle oli koira, Cavalier King Charles -spanieli. Kalle ilmestyi elämänpäämme maaliskuun lopussa 2001, jolloin kävimme sitä tapaamassa sen syntymäkodissa Kämenniemessä. Kalle ei tosin silloin vielä ollut Kalle vaan *Blenmarin Wakeful Prince*; sekä äiti että isä ja heidän vanhempansa ja isovanhempansa on nimetty syntymätodistuksessa. Kalle sai uuden nimensä huhtikuussa, jolloin se muutti luoksemme Tampereen Kauppakadulle. Kalle poistui elämänpäämme syyskuussa 2010 kesäpaikassamme Lopella. Kallelta pettivät jalat alta jokseenkin yht'äkkiä joskin odotetusti (tai pelätysti) hiukan yli kaksi vuotta kestäneen sydänlääkityksen jälkeen. Loppu oli helppo ja armelias: vein Kallen eläinlääkärille samana iltapäivänä.

Koirien kanssa käydään ulkona. Niinpä Kallen kanssa käytiin ulkona: ensimmäiseksi heti herättyämme aamulla ja viimeiseksi iltayöllä, ja näiden käyntien välissä kahdesti tai kolmasti päivän muun ohjelman mukaan. Kallen ulkoiluttaminen oli useimmiten minun toimeni, etenkin aamulla ja useimmiten myös iltayöllä. Mutta yhtä osuvaa olisi sanoa, että Kalle ulkoilutti minua. Kävelyretket eivät olleet kovin pitkiä. Normaalina arkipäivänä kävelimme ehkä kilometrin tai pari, mutta viikonloppuisin keskipäivän retki oli yleensä useamman kilometrin mittainen. Vuoden kaikkina päivinä olimme joka tapauksessa ulkona tunnin tai kaksi, olipa sää millainen tahansa.

Koira on perheenjäsen. Suuri osa yhteiselosta tapahtuu kotona sisällä: ruokailua, leikkimistä, seurustelua, nukkumista, ja niin edelleen. Kävelyretket olivat kuitenkin yhteiselon suola. Yhteisten kävelyjemme merkitykset ovat hiljalleen selkiytyneet minulle nyt, kun ne ovat ohi.

Kumppanuus

Kalle muutti uuteen kotiinsa vastoin tahtoaan, kuten on koiranpennun tavanomainen kohtalo. Tutustuimme kumminkin nopeasti, vaikka meistä isäntävään jäsenistä ei kenelläkään ollut vanhastaan kokemusta kumppanudesta koiran kanssa. Minun kotonani ei lapsuudessani ollut koiraa (kuten äitini tapasi sanoa: ”Kaupunkiasunto ei ole oikea paikka koiralle.” – Kuinka väärässä hän siinä

olikaan!). Marketan kotona oli aina ollut koira, mutta maatalokoirien tapaan ne viettivät ulkoelämää, mikä on lasten kokemuksen kannalta jokseenkin eri asia.

Nukuin pari ensimmäistä yötä käytännöllisesti katsoen yhdessä Kallen kanssa. Koetimme aluksi perustaa Kallelle sijan verkolla eristettyyn aitaukseen keittiömme sivulla olleeseen puolipyöreään tilaan, ja levitin patjan aitauksen vierelle. Tarkoituksemme oli sulkea Kalle yöksi omaan tilaansa, jotta se ei lähtisi yksin harhailemaan ja sotkemaan paikkoja ja ehkä satuttamaan itseään esimerkiksi pureskelemalla sähköjohtoja. Ajatus erillisestä yöpymisaitauksesta oli tosi huono. Kalle oppi parissa päivässä tunkeutumaan aitauksesta ulos. Lisäksi keittiö ja verkkoaitaus olivat alkupäivinä muuhun asuntoon nähden suljetun oven takana: kardinaalivirhe! Kalle oppi, että kun se heräsi ja raapi suljettua ovea omalta puoleltaan, ovi tultiin avaamaan toiselta puolelta. Kalle kehitti ovien raapimisesta merkin, jota se käytti aina halutessaan jotakin tai ollessaan tyytymätön johonkin. Koiraa on mahdollista kouluttaa luopumaan sellaisesta tavasta. Jäljet näkyvät edelleen Lopen kesäasuntomme ovien pielissä.

Mutta tapahtui Kallen lapsuudessa paljon muutakin. Termi ”koirankuje” sai meille konkreettisen merkityksen. Kujeet ovat koiranpennun sosiaalista leikkiä. Tyypillinen kaava oli, että Kalle löysi lattialla lojuvan sukan, otti sen hampaisiinsa, tuli ylpeänä esittelemään löytöään ja juoksi samassa hetkessä pakoon pöydän alle tai tuolin taakse odottamaan takaa-ajoa. Kujelua jatkui useita vuosia. Opimme välttämään laittamasta sukkaa lattialle esimerkiksi yöksi sängyn viereen.

Sosiaalinen leikki on menetelmä opiskella ja luoda yhteisöä. Arkipsykologia käsittää lukuisia sitä kuvaavia sanontoja, kuten ”Kalle kokeilee rajojaan” tai ”Kalle etsii paikkaansa”. Ne soveltuvat pieneen lapseen ja pieneen koiraan yhtä hyvin. Sekä pienen lapsen että pienen koiran yhteisöön kuuluvat sen muiden jäsenten ohella myös erilaiset fyysiset oliot. Mieleeni on jäänyt kuva Kallesta vajaan vuoden ikäisenä istumassa keittiön lattialla ympärillään kokoelma rakkaita kampeitaan, osa omia leluja ja osa jostakin kaapattuja pikkuesineitä – aivan kuten pieni lapsi, joka on kumonnut lelulaatikonsa ja sirotellut sen sisällön ympärilleen. Kalle rakensi esineiden avulla itselleen omaa maailmaa. Isompia esineitä kuten

ruokapöydän jalvoja, joita se ei saanut siirrettyksi, se järjesti maailmaansa lorauttelemalla niiden viereen hajumerkkejä.

Kallen maailma jäsenyi vaihteittain aivan kuten ihmislapsenkin maailma. Kallen uusia oivalluksia oli tosin päivittäisen yhteiselämän kulussa vaikea huomata saattikka painaa muistiin, mutta yksi niistä on erityisesti jäänyt mieleeni. Kalle oli noin kymmenen kuukauden ikäinen. Menimme Kauppakadun porraskäytävän takaovesta sisäpihalle, joka oli portein eristetty kaduista, joten Kalle ei ollut ulos astuessamme hihnaan kytkettynä. Ulko-oven edessä oli pysäköitynä naapurin auto vakiopaikallaan. Yht'äkkiä Kalle oivalsi, että kun se lähtee juoksemaan auton ympäri vastakkaiselta puolelta kuin me, osumme yhteen auton toisella puolella. Mikä jälleennäkemisen riemu!

Kallen sosiaalistumiseen kotilaumansa jäseneksi sisältyi sekä jäljittelyä ja oppimista että vaistojen määräämiä käyttäytymismuotoja. Jälkimmäisestä esimerkki: Kesäasunnossamme Lopella on keittiön alla kellari, johon kiivetään tikkaita pitkin lattiassa olevan luukun kautta. Kun Kalle eli Lopella ensimmäistä kesäänsä, se menetti täydellisesti malttinsa joka kerta, kun avasin kellarin luukun ja kiipesin hakemaan sieltä ruokatarvikkeita. Keittiön ovet oli pakko sulkea ja pitää Kalle ulkopuolella aina kun kellarissa käytiin. Myöhemmin kesinä se ei enää joutunut yhtä täydellisesti pois tolaltaan, mutta tuli aina kellarin aukon reunalle pelokkaan näköisenä tarkkailemaan tilannetta ja nuuskimaan kellarin pimeyttä.

Esimerkiksi vedestä Kalle ei sen sijaan ”synnynäisesti” ymmärtänyt mitään. Ensimmäisen kesän ensimmäisenä Lopella viettämänämme aamuna se tuli perässäni rantaan, kun menin aamu-uinnille, ja kun laskeuduin rantakiviltä veteen, se hyppäsi perässä – ja pelästyi pahanpäiväisesti, ja kammosi vettä koko lopun ikäänsä.

Koiranpentu kasvaa ympäristöön, josta sillä ei voi olla etukäteistä mallia. Ei ole mitään tapaa, millä perinnölliset taipumukset voisivat ohjata yksityiskohtaisesti sitä, miten koiran on kasvuympäristössään käyttäytyvä. Lauman luovat yhteiset elintavat ja yhteinen elinympäristö sekä lauman jäsenten keskinäinen tuntemus, luottamus ja kumppanuus.

Rutiinit

Kävelyretkemme toistuivat jokseenkin samanlaisina päivästä toiseen. Ulkonaiset edellytykset eivät jättäneet vaihtelulle kovin suuria mahdollisuuksia. Kauppakadulta käsin ainoa mielekäs liikkeelle lähdön suunta oli kohti Hämeenpuistoa, mutta siitä toki avautui lukuisia vaihtoehtoisia reittejä: Pohjoiseen Näsinpuistoon; länteen vanhalle hautausmaalle ja sen taakse Pyynikille; tai etelään kohti Pyhäjärven rantaa.

Rutiinit muuttuivat, kun muutimme Pikilinnan Tammelan torin laidalle. Kalle oli silloin paria kuukautta vaille viisivuotias. Myös Pikilinnasta kolme ilmansuuntaa hallitsi kävelyreittien valintaa: Pohjoisessa Tapionpuisto,

Annikin korttelin ympäristö sekä Puu-Tammelan kujat; lännessä tori ja sen takana esikaupunkimaisten kerrostalojen takapihoilla risteilevät kävelytiet; ja idässä muuttaman korttelin päässä Saukonpuisto. Etelässä olisi ollut jokseenkin lähellä Sorsapuisto, mutta koin Itsenäisyydenkadun kulkuesteeksi etenkin arkisin: Miksi mennä pölyisen ja meluisan liikenneväylän läheisyyteen, kun muilla suunnilla oli rauhallisia asuinkatuja?

Kalle tuntui etenkin nuorena lähtevän yhtä mielellään mihin suuntaan tahansa. Se muisti erittäin hyvin paikat, joissa oli äskettäin ollut kiinnostavia esineitä, esimerkiksi lumikinokset, joihin oli hautautuneena paperinenäliina. Joitakin paikkoja se vältti. Pikilinnan naapuritalon Akonlinnan seinustalla on jalkakäytävässä ovisyvynny, johon johtaa pari porrasta; se voisi olla esimerkiksi halkojen kuljetusta varten aikanaan tehty. Aina, kun kuljimme syvennyksen ohi, Kalle vetäytyi pitkän matkan päässä etukäteen jalkakäytävän ulkoreunalle tai ajoradan puolelle kiertääkseen kuopan. Arvattavasti se oli heti muuttomme jälkeen loukannut itsensä kuoppaan tai vähintäänkin pelästynyt sitä pahanpäiväisesti, joskaan me muut emme tapahtumaa muistanee.

On vaikea sanoa, erottiko Kalle varsinaisesti toisistaan kasvinvihreät ympäristöt viihtyisämpinä kuin betoninharmaat tai asfaltinmustat. Todennäköisesti hajut olivat ympäristöjen kiinnostavin ominaisuus. En keksinyt mitään tapaa arvioida, oliko Kallella erityisiä niihin liittyneitä pitävyyksiä. Ilmeiseltä tosin vaikutti, että hajujen maailma oli Tammelan kaduilla erilainen kuin Lopen pihapiirissä: Tammelassa kiinnostavia hajuja oli siroteltuna sinne tänne lyhtytolppien ja pensaiden juurille, Lopella Kalle sen sijaan usein istui paikallaan kuono ilmaan kohotettuna ja tunnusteli tuulen kauempaa tuomia tuoksua.

Kallen näkö alkoi heiketä noin neljännessä ikävuodesta lähtien. Sille kehittyi pentuna molempiin silmiin tulehtuneen kyynelrauhasen pullistuma (”kirsikkasilmä”). Kyynelrauhaset jouduttiin leikkaamaan. Operaatiot kuitenkin epäonnistuivat siten, että Kallen kyynelkanavat vahingoittuivat ja silmät alkoivat kuivua ja pigmentoitua. Heti, kun vaiva oli havaittu, Kallelle alettiin antaa silmätippoja jatkuvasti kahdesti päivässä, mutta jo pari vuotta myöhemmin koirien silmävammoihin erikoistunut eläinlääkäri totesi yksikantaisesti, että Kalle oli sokea. Myös Kallen kuulo rapistui myöhemminä vuosina; sen aiheuttaja jäi tosin meille epäselväksi.

Näiden vaivojen seurauksena Kalle eli jälkimmäisen puoliskon elämästään täysin hajujen ja liikeaistimusten varassa. Mutta hyvin eli: ulkopuolisten oli mahdotonta mitenkään havaita, että se oli sokea. Näkövammaisuudessaan tosin on aste-eroja. Normaalisissa päivänvalossa Kalle havaitsi hahmot ja liikkeet ympärillään ja osasi väistää tai mennä kohti mielialansa mukaan. Suora, kirkas aurinko sen sijaan tuotti hankaluuksia. Oletettavasti Kallen pigmentoituneet sarveiskalvot hajottivat kirkkaan valon kaleidoskooppimaisiksi harsokuvioiksi.

Kallen olennainen kulkuapu oli mitä ilmeisimmin

kävelymuisti. Se tuli ilmi erityisesti Lopella. Kun esimerkiksi polulle kuistin eteen oli epähuomiossa jätetty koppa kauppaan lähdetessä, kuten silloin tällöin tapahtui, Kalle törmäsi siihen polulla juostessaan poikkeuksesta.

Kallen vähittäinen sokeutuminen toi ilmi normaaliuden ja epänormaaliuden välisen rajan häilyvyyden, jota erityisesti Georges Canguilhem on korostanut ja joka on Nietzschen kyttyräselkä-metaforan sisältö. Oma ainutkertaista elämänkaartaan elävän organismin ”normaali tila” muuttuu iän myötä. Sopeutuminen muutoksiin, jotka vaikuttavat olennaisesti elintapoihin, vie aikansa, mutta tuloksena ei ole epänormaalius vaan uusi normaalius. Kallen aikuisvuosien muuttuvaa normaaliutta määrittivät yhtäältä ympäristön tutut rakenteet ja toisaalta kunkin ajanhetken aistimukset ja kokemukset. Ympäristön pysyvät säännönmukaisuudet ovat jokaisen elävän organismin kokemusmaailmassa sisäistettyinä ja tuottavat ennalta määrätyn perustan, jota vasten uudet tapahtumat peilautuvat. Rakenteellisesti samanlainen asetelma toteutuu myös evoluutiivisen muutoksen aikamittakaavassa. Evoluutiobiologi Rupert Riedel esittää kiinnostavan erittelyn historiallisesti määrätyn taustan ja hetkellisten, kontingenttien tapahtumakulujen keskinäisestä suhteesta ja merkityksestä ympäristöä koskevan informaation lähteenä. Hän tiivistää ajatuksensa aforismiin: ”informaatio yllättää ja määrätynä informoi.”²

Asuinpaikan muutto oli Kallelle kova paikka, kuten jälkikäteen ymmärsimme, joskaan emme omaehtoisesti. Eräs uusista koirantaluttaja-naapureistamme lausua töksäytti parin ensitapaamisen jälkeen, että Kalle vaikutti flegmaattiselta. Loukkaannuimme tietysti, mutta naapurimme oli aivan ilmeisesti oikeassa: aluksi Kalle vierasti, raukka, uutta haju- ja tuntemusmaailmaa, johon sen oli hankala totuttautua. Sen elämäntilanteen normaalius oli horjautunut sijoiltaan, kun asuinseutu muuttui. Muutamassa kuukaudessa se kuitenkin kotiutui Tammelaan aivan yhtä hyvin kuin se aikanaan kotiutui Kauppakadun–Hämeenpuiston seuduille. Tämän töksäyttelevä naapurimme totesi, vieläpä ilahduttavan pian.

Jäsennykset

Kallella oli hyvä paikallisvaisto. Se selvästi tiesi koko ajan, missä suunnassa koti oli, vaikka teimme etenkin Kauppakadulta käsin aika pitkiä ja mutkittavia lenkkejä esimerkiksi Pyynikin taakse Rosendahlin maisemiin ja Särkänniemen länsipuolen rantakallioille. Muisti tuli ilmi erityisesti sen jälkeen, kun Kalle ehkä näköongelmiensa vuoksi alkoi kyllästyä pitkiin retkiin. Se yht’äkkiä ilmaisi, että on huono idea jatkaa enää pidemmälle, lähdetään sen sijaan kotiin päin – ja osoitti kuonollaan kotiin päin. Eläinten paikallisvaiston luo luultavasti perinteistä navigointimenetelmää muistuttava ”merkintälasku” (*dead-reckoning*), joka perustuu siihen, että navigoija kykenee arvioimaan liikkeensä suunnan ja nopeuden ja integroimaan niiden avulla arvion etäisyydestä. Tosin emme tietenkään voi tietää, oliko Kallella lisäksi apunaan jonkinlainen kes-

kushermostoon jäsentynyt kuva kotia ympäröivien maamerkkien keskinäisestä sijainnista.³

Erityisen selvästi Kallen erinomainen paikallisvaisto tuli ilmi Tammelassa, missä kuljimme usein ruutukaavan jäsentämiä katuja ristiin rastiin; se oppi hyvin nopeasti alueelle muutettuaamme ilmoittamaan, milloin se halusi kääntyä kotiin päin, ja tiesi aina oikean suunnan.

Vanhemmiten Kallella oli yhä selvemmin tarve määrittellä, mihin suuntaan lähdettiin kulkemaan. Se tuntui pitävän jonkinlaisesta vaihtelusta kaikkein tutuimpien ja hiukan vähemmän tuttujen reittien välillä, mutta näiden pitämysten jäsentymisperiaatteet jäivät meille epäselviksi.

Ympäristön tunteminen on sitä, että kykenee hallitsemaan omat liikkeensä ja pyrkimyksensä ottaen huomioon ympäristön määrittelemät ehdot. Kun tätä käytetään kriteerinä, Kalle hallitsi elinolonsa hyvin. Aivan varmasti se oli perillä itsensä ja välittömän ympäristönsä keskinäisistä suhteista. Olihan se pentuajastaan lähtien kerännyt käytännön kokemuksia siitä, millä tavoin se voi vaikuttaa erilaisiin esineisiin ja tapahtumiin, ja miten siitä suoranaisesti riippumattomat esineet ja tapahtumat vaikuttivat siihen.

Kävelyretket antoivat meille mahdollisuuden tutkailla samoja paikkoja läpi vuoden ja kaikkina vuorokaudenaikoina. Kävelyreitit kasvoivat verkostoiksi, joihin vähitellen kehittyi risteys- ja solmukohtia: HL Kurun haakirikon muistomerkki Näsinpuistossa; Finlaysonin palatsin takapuutarha; portaikko Pyynikin laelta Pyhäjärven rantaan; ja niin edelleen. Tammela on ulkoilumaisemana yksitoikkoisempi kuin Pyynikin ympäristö, mutta omalla tavallaan erityisen viehättävä. Rakennuskanta on kuin yhtenäisen standardin mukaan rakennettua asumälähiötä. Olen kasvanut Tapiolassa, joten tunnen lähiön hengen kun kohtaan sellaisen. Mutta keskellä kohtuullisen suurta kaupunkia sijaitseva lähiöasutus tuottaa erikoislaatuisen tuttuuden ja outouden yhdistelmän, jonka olen kävelyretkien ansiosta oppinut huomaamaan.

Erityisen vahvoja vaikutelmia ovat jättäneet vuorokaudenajat. Muistikuvina nousevat esiin esimerkiksi pyörretuulussa heiluvien katulamppujen valaisemat lumipyryt Hämeenpuistossa; alkukevään kuulakkaat aamut Puu-Tammelan laidalla; yöpymispuissaan riitelevät naakkarparvet Tammelan sivukatujen varsilla; keskitalven taitteen vähitellen pitenevien iltapäivien hehkuva hajavallo; iltayötä valaisevat ikkunat kivikasarmeissa ja sinililjamattojen värittämät nurmet puistoissa jokakeväsillä paikoillaan.

Yhteisymmärrys

Kävelyretkien aikana me molemmat havaitsimme samoja asioita, joskin tietysti eri perspektiivistä ja erilaisin aistein. Molemmat meistä myös huomasivat, mitä toinen huomasi. Minä huomasin mitä Kalle huomasi sekä kiinnostuksesta että valvonnallisista syistä: piti estää Kallea syömästä purukumeja ja kadulle heitettyjä paperinäliinoja. Kalle huomasi mitä minä huomasin silkasta

kiinnostuksesta. Kun esimerkiksi kumarruin keväällä katsomaan nurmikun lomasta pilkistävää leskenlehden nuppua (kuka ei kumartuisi: kevään ensimmäinen kukka!), Kalle tuli tutkimaan samaa paikkaa. En ole kylläkään varma, paniko se merkille nupun vai totesiko se vain, että siinä ei ole mitään kiinnostavaa.

Kiinnostus ja jäljittely ovat kaiken oppimisen äitejä. Ne ovat laumaeläinten ominaisuuksia. Ilman lauman muihin jäseniin kohdistuvaa kiinnostusta ja kiinnostavien käytöstapojen jäljittelyä ei olisi laumaakaan. Sopivasti palkitseamalla koiranpennun voi opettaa tekemään kummallisia temppuja: hakemaan tohvelit, tuomaan lehden, kävelemään emäntänsä tai isäntänsä rinnalla ilman talutushihnaa, ja niin edelleen. Me emme koskaan koettaneet kouluttaa Kallea tekemään tällaisia temppuja. Miksi emme? Tähän on vaikea jälkikäteen vastata. Yksi perustelu oli varmasti, että tuntui vastemieliseltä opettaa Kalle odottamaan erityisiä palkintoherkkupaloja. Taustalla oli varmaankin myös romantisoiva ajatus, että Kalle oppii kyllä lauman tavat ilman erityistä palkkiotakin. Ajattelimme, että tärkeintä on vuorovaikutus ja johdonmukaisuus, joista voi kasvaa keskinäinen luottamus ja yhteisymmärrys.

Oli miten oli, Kalle ryhtyi parin kolmen vuoden ikäiseksi asti silloin tällöin toimiin, joihin olisi luultavasti sisältynyt kouluttamisen itu. Pari esimerkkiä Lopen kesäpaikastamme. Kalle seurasi aina perässä kasvimaalle; rasitteeksi asti, etenkin vanhemmiten, se kun otti tavakseen laskeutua loikoilemaan mullosten ja kylvösten päälle. Nuorena se seurasi aktiivisesti, mitä puutarhassa puuhattiin. Kerran kun kuljetin kottikärryillä kasvimaan laidalla kehittyneestä karikekompostista kuormia etupihan kukkapenkkiin ja jätin kärräyksen ajaksi rukkaset jälkeeni kompostin viereen, Kalle seurasi perässäni, nappasi rukkaset yksi kerrallaan hampaisiinsa ja kantoi ne portaiden eteen. Toisella kertaa, kun menimme yhdessä hakemaan sipuleita ruoanlaittoa varten, Kalle

meni jälkikäteen erikseen takaisin puutarhaan ja tuli portaiden viereen sipuli hampaissaan.

Koiranpentu opettelee aktiivisesti kokeilemalla tuntemaan maailman, jossa se elää, samalla tavoin kuin ihmislapsi. Maailmaan suuntautuva aktiivisuus on osa kaikkien organismien olemusta. Aivofysiologi Jean-Pierre Changeux on korostanut, että hermosolujen muodostamat verkostot aktivoituvat spontaanisti ja sisäsyntyisesti ottamaan vastaan ärsykeitä ympäristöstä. Hän käyttää tästä metaforista termiä ”motivaatio”. Oppimiseen johtava hermostollinen mekanismi muistuttaa epigeneettistä prosessia, jossa avaintermejä ovat ”sisäsyntyinen satunnaisuuntelu”, muunnosten ”arviointi”, sekä ”va-

linta” ja ”voimistuminen” ympäristön antaman vasteen mukaan.⁴

Koira on arkeologisten aineistojen mukaan varhaisin ihmisten seuraan kesyyntynyt eläin. On täysin uskottavaa, että koirien kantamuodot, sudet, lyöttäytyivät seuraamaan metsästysretkillä olevia ihmisiä omasta aloitteestaan hyvien haaskojen toivossa. Ihmiset oletettavasti havaitsivat, että koirat (eli sudet) ovat metsästysretkillä hyödyllisiä apureita pikemmin kuin kilpailijoita. Eläimet kykenevät hyvin yleisesti tulkitsemaan myös muiden kuin omalajistensa yksilöiden käyttäytymistapoja ympäristön piirteitä ilmentävinä merkkeinä. Ehkä koira on tarjonnut eläinten kesyttämislle yleisemminkin esikuvan. Maata-

ravintola

Telakka

Tullikamarin aukio 3 | 33100 Tampere
03 225 0700 | fax. 03 225 0740
carneval@telakka.eu | www.telakka.eu

louden synnyn eli neoliittisen vallankumouksen lähtökohtana ei kaikesta päättäen ole ollut funktionaalinen tarve vaan ihmisten uudenlainen, symbolisesti latautunut suhde oman olemassaolonsa ehtoihin. Ihmiset ovat suhtautuneet koiriin arvostettuina kumppaneina jo mesoliittisella kaudella ennen maatalouden vakiintumista: Lähidän varhaisimmissa kalmistoissa on koiria haudattuina ihmisten mukana.⁵

Olisi hullunkurista väittää, että eläinten käyttäytymistapoihin kuten esimerkiksi Kallen sosiaalistumiseen eivät vaikuta perimän määräämät, sisäsyntyiset tekijät. Yhtä hullunkurista olisi kuitenkin väittää, että perimä määrää käyttäytymisen täysin. Geenien vaikutusmekanismeista tiedetään nykyisin niin paljon, että yksinkertaiset vastakkainasettelut voi siirtää syrjään. Olennaiset kysymykset liittyvät siihen, millaiset mekanismit ylimalkaan vaikuttavat käyttäytymisen muotoutumiseen. Käyttäytyminen on aina sidoksissa tilanteeseen ja sitä määrittäviin vuorovaikutuksiin ja keskinäisriippuvuuksiin. Tilannesidonnaista toimintaa hallitsee joustavuus: matkiminen ja oppiminen. Olisi perin outoa olettaa, että Kallella oli perimän määräämä taipumus esimerkiksi hakea puutarhasta sipuli. Mutta sipulin hakeminen ei myöskään syntynyt tyhjästä. Kallen kyky matkia ja oppia oli tulosta kauas menneisyyteen ulottuvasta evoluutiohistoriasta, jonka tuloksena oli muodostunut sen joustava kyky sopeutua uusiin tilanteisiin.

Matkiminen ja oppiminen ovat kasvaneet esiin konkreettisten tapahtumakulkujen seurauksena sekä evoluution että yksilöiden historiassa. Organismien ja ympäristön keskinäisessä suhteessa organismi on aktiivinen osapuoli. Organismi kokeilee, sen ympäristöstään saama vaste joko palkitsee ja kannustaa jatkamaan tai osoittautuu vastenmieliseksi ja johdattaa välttämään.

Tietynlainen havainto tuottaa hermostollisen reaktion, joka aktivoi nopeasti toimivan hormonaalisen välityksen havainnosta tietynlaiseen käyttäytymistapaan. Elossa säilymisen kannalta olennaiset hermostolliset funktiot ovat synnynnäisiä, mutta muihin sisältyy sija oppimiselle. Siten voidaan esimerkiksi ymmärtää se, että marakatit pelästyvät käärmeitä synnynnäisesti ja poikkeuksetta, mutta yli lentäviä lintuja ne oppivat tuntemaan lentokuvion perusteella erottaen vaaralliset vaarattomista.⁶ Kyky oppia on arvokas eliöille, jotka elävät yksityiskohdissaan ennakoimattomissa ympäristöissä.

Hermoston spontaani, ympäristöä tutkaileva aloitteellisuus luo mielihyvän tunteen tuottavan, itseään palkitsevan mekanismin. Keskushermoston anatomiseen ja funktionaaliseen rakenteeseen vaikuttavat olennaisesti ärsykkeet, jotka saavat tietyt osat aktivoitumaan. Tämä on analogista epigeneettisille mekanismeille, joiden seurauksena kehon eri soluissa eri geenit säilyvät toimintakykyisinä eli tulevat ekspressoituiksi. Epigenetiikka tekee ymmärrettäväksi, että elintoiminnot eroavat kehon eri solukoissa toisistaan vaikka solut ovat perimältään identtisiä.

Koiran kasvaminen perheenjäseneksi käsittää tavattoman määrän oppimista ”epigeneettisessä” mielessä.

Koira voi perheensä jäsenenä myös oppia antamaan erilaisia merkkejä eri tarkoituksiin. Kalle esimerkiksi oivalsi, että se voi tiedottaa vesikupin tyhjentyneen raapimalla lattiaa kupin vierestä. Se oli noin kolmivuotias, kun panin tämän ensimmäisen kerran merkille. Lattian raapiminen oli erilaista kuin ovenpielien raavinta, jolla Kalle protestoi ikävystymistään tai teki tiettäväksi tarpeensa päästä ulos.

Ajatukset

Koiran kanssa kävelyretkiä tekevä ihminen on omanlaatuisessaan vuorovaikutuksessa läheisen maailman kanssa. Koira laajentaa ihmisen aisteja, avartaa havaintomaailmaa, luo uudenlaisen kognitiivisen perillä olon tilan. Säännölliset kävelyretket pitävät yllä uudenlaista kognitiivista käytäntöä.

Lähtö Kallen kanssa ulos virkisti aina. Tulin usein iltapäivällä kotiin luento- ja kokouspäivän jälkeen nälkäisenä ja väsyneenä ja valmiina välipalaan ja päiväunille, mutta eteisessä oli joku, joka raapi ja nuoli ja meuhkasi ja vaati päästä kävelyille. Ja aina, poikkeuksetta, kävelyretki virkisti! Olen jälkikäteen ihmetellyt sitä, että arkipäivien ohjelma tuntuu nykyisin vähintään yhtä kiireiseltä kuin Kallen aikana. Selityksen täytyy olla siinä, että tunnin tai puolentoista tunnin mittainen kävely ulkona antaa enemmän kuin ottaa.

Rauhallinen kävely tukee ajattelua. Kävely uudessa maisemassa on tutkimusmatka; kävely tutuissa maisemissa on matka miellelyhtymiin; kävely vaihtelevissa sääoloissa erilaisina vuorokaudenaikoina on molempia. Tämä sopii yliopisto-opettajalle. Kävelyretket koiran kanssa tuovat työhön sopivia taukoja sopivin välein. Ajatusten kokoaminen rauhallisesti kävellessä on erityisen hyvä keskittymisen menetelmä intensiivisen kirjoitustyön lomassa tai juuri ennen luentoa. Hahmottelin lukuisia kertoja keskeneräisen kirjoituksen jatkoa tai lähestyvän luennon rakennetta paperilapuille kuljeskellessani Kallen kanssa.

Elämä Kallen kanssa oli yhdeksän ja puolen vuoden mittainen kävely- ja ajatteluretki.

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Georges Canguilhem, *The Normal and the Pathological* (Le normal et le pathologique, 1943/1966). Käänt. Carolyn R. Fawcett & Robert S. Cohen. Zone Books, New York 1991.
- 2 Rupert Riedl, *Order in Living Organisms* (Die Ordnung des Lebendigen, 1975). Käänt. R. P. S. Jefferies. Wiley, Chichester 1978.
- 3 György Buzsáki, *Rhythms of the Brain*. Oxford University Press, New York 2006. Buzsáki pitää nisäkkäiden suunnistuskyvyn perustana aivoissa olevien erityisten ”paikkasolujen” (*place cells*) ja eläinten liikkumisen yhteisvaikutuksesta syntyvää eräänlaista ”karttaa”, joka ei kuitenkaan topologisesti voi olla samanlainen kartta kuin mitä inhimilliset suunnistajat käyttävät.
- 4 Jean-Pierre Changeux, *Man of Knowledge* (L’homme de vérité, 2002). Käänt. Malcolm DeBevoise. Belknap, Cambridge, Mass. 2004.
- 5 Jacques Cauvin, *The Birth of the Gods and the Origins of Agriculture* (Naissance des divinités, naissance de l’agriculture, 1994/1997). Käänt. Trevor Watkins. Cambridge, 2000.
- 6 Changeux, emt.